

Bronisław Koch

Nowe prawo dewizowe

Palestra 29/1(325), 30-52

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

(art. 734 i nast. k.c.). Roszczenie to obejmuje poniesione przez opiekuna nakłady i wydatki związane z utrzymaniem i wychowaniem podopiecznego oraz z zarządaniem jego majątkiem.⁵⁷ Roszczenie to przedawnia się z upływem trzech lat od ustania opieki lub zwolnienia opiekuna (art. 163 § 2 k.r.o.).

Należałoby uznać, że opiekun może domagać się od osoby poddanej opiece zwrotu tych nakładów i wydatków, które są związane z należyтым sprawowaniem opieki, co determinuje celowość tych nakładów i wydatków.⁵⁸ Nawet jeżeli zamierzony cel nie został osiągnięty, opiekunowi należy się zwrot wydatków i nakładów, jeśli tylko były one uzasadnione.⁵⁹

Nadmienić trzeba, że nawet zatwierdzenie rachunków przez sąd opiekuńczy nie wyłącza odpowiedzialności opiekuna za szkodę wyrządzoną nienależyтым sprawowaniem zarządu majątkiem podopiecznego (art. 167 § 2 k.r.o.).⁶⁰

⁵⁷ J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, Wengerek: op. cit., s. 194.

⁵⁸ Por. J. Marciniak: op. cit., s. 80. Autor reprezentuje słuszny pogląd, że obowiązek zwrotu nakładów obejmuje nie tylko wydanie nakładów, czy ich wartości, ale także wydanie odsetek (art. 742 k.c.).

⁵⁹ Tamże, s. 90.

⁶⁰ Szczegółowo na ten temat pisze A. Zieliński: Odpowiedzialność odszkodowawcza opiekuna, „Palestra” nr 4/1975, s. 42 i nast.

BRONISŁAW KOCH

NOWE PRAWO DEWIZOWE

Opracowanie przedstawia zasadnicze konstrukcje i zagadnienia ustawy—Prawo dewizowe ze szczególnym uwzględnieniem zmian w porównaniu z ustawą dewizową z dnia 28 marca 1952 r. oraz z opartymi na niej przepisami wykonawczymi.

I. Ogólna charakterystyka wprowadzonych zmian

Uchwalenie ustawy z dnia 22 listopada 1983 r.—Prawo dewizowe (Dz. U. Nr 63, poz. 238)¹ wywołało zrozumiałe znaki zapytania, a także rozpowszechniane pocztą pantoflową informacje np. co do przyszłości bankowych rachunków walutowych. Z nową ustawą łączyło się ogłoszenie nowych przepisów wykonawczych²

¹ W dalszym ciągu artykułu ustawa ta jest określana jako „prawo dewizowe”. Artykuły i ich ustępy bez bliższego określenia są artykułami prawa dewizowego.

² Zawierają je następujące akty prawne:

- a) rozp. Rady Ministrów z dnia 24 lutego 1984 r. w sprawie zgłaszania mienia osób krajowych znajdującego się za granicą oraz mienia osób zagranicznych znajdującego się w kraju (Dz. U. Nr 15, poz. 67);
- b) rozp. Mln. Fin. z dnia 25 lutego 1984 r. w sprawie wymiany walut obcych przez osoby zagraniczne oraz zapłaty przez te osoby należności walutą polską udokumentowanego pochodzenia (Dz. U. Nr 15, poz. 69);
- c) rozp. Mln. Fin. z dnia 25 lutego 1984 r. w sprawie szczegółowego zakresu i sposobu przeprowadzania kontroli dewizowej oraz uprawnień pracowników wykonujących kontrolę i obowiązków kontrolowanych jednostek (Dz. U. Nr 15, poz. 70);
- d) rozp. Min. Fin. z dnia 25 lutego 1984 r. w sprawie zasad i trybu granicznej i pocztowej kontroli dewizowej (Dz. U. Nr 15, poz. 71);

oraz uchwalenie ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o zmianie ustawy karnej skarbowej (Dz. U. Nr 22, poz. 102).

Z dniem wejścia w życie prawa dewizowego, a zatem z dniem 31 marca 1984 r., utraciła moc ustawa dewizowa z dnia 28 marca 1952 r. (Dz. U. Nr 21, poz. 133),³ a wraz z nią wszystkie przepisy wykonawcze z wyjątkiem udzielonych uprzednio zezwoleń dewizowych.

Pewne zmiany nastąpiły już przed zmianą ustawy. W miejsce zróżnicowanych kursów walut obcych Narodowy Bank Polski wprowadził w r. 1982 jeden tylko kurs bankowy, bardziej realny i urealniany w porównaniu z poprzednimi.

Szczegółowe omówienie (typu komentarzowego) całości nowego prawa dewizowego wymagałoby obszernego opracowania monograficznego. Artykuł niniejszy ma zatem na celu co najwyżej ogólne scharakteryzowanie zmian w tej dziedzinie ustawodawstwa oraz danie odpowiedzi — z konieczności w sposób wybiórczy — na niektóre sygnalizowane wątpliwości. Sprowadzają się one ogólnie do następujących kwestii:

- co się zmieniło (pytanie najzupełniej ogólne) w prawie dewizowym w stosunku do poprzedniej ustawy dewizowej z dnia 28 marca 1952 r.?
- czy nowa regulacja prawna jest bardziej rygorystyczna, czy też liberalniejsza i pod jakim względem?
- co się dzieje z rachunkami walutowymi w bankach dewizowych oraz czy korzystanie z nich będzie wiązało się z jakimiś restrykcjami?

Pozostałe poruszane kwestie — to zagadnienia typowo kazuistyczne: co wolno, a czego nie wolno.

A zatem co zmieniło nowe prawo dewizowe w stosunku do ustawy z roku 1952? Zmiany te można podzielić na:

- zmiany układu, konstrukcji ustawy,
- zmiany nomenklaturowe,
- zmiany treściowe (może nie tak liczne, ale istotne),
- wprowadzenie do prawa dewizowego nowych reglamentacji majątkowych niedewizowych, mających co najwyżej charakter paradewizowy.

II. Układ i konstrukcja ustawy—Prawo dewizowe

Układ nowej ustawy w stosunku do ustawy z r. 1952 jest odmienny. Czyni on z prawa dewizowego ustawę nową, choć nowość konstrukcji nie jest równoznaczna z nowością merytoryczną.

Ustawa z 1952 r. obowiązywała przez 32 lata, i to bez żadnej nowelizacji. A przecież reglamentowała ona dziedzinę życia gospodarczego, finansowego niesłychanie żywą, zmieniającą się nieraz z dnia na dzień. Tak długi okres obowiązywania ustawy z roku 1952 można zawdzięczać tylko temu, że ustawa miała charakter ramowy, blankietowy. Statując ogólnie podstawowe zasady i konstrukcję, odsyłała w konkretnych do przepisów wykonawczych, do hierarchicznie rozbudowanych rozporządzeń, zarządzeń, okólników oraz do regulacji wydawanych przez organy administracji dewizowej, przez Narodowy Bank Polski. Treść regulacji de-

e) rozp. Ministra Handlu Zagranicznego z dnia 8 marca 1984 r. w sprawie szczegółowego zakresu i sposobu przeprowadzenia kontroli dewizowej w zakresie handlu zagranicznego i usług związanych z tym handlem oraz uprawnień pracowników wykonujących kontrolę i obowiązków kontrolowanych jednostek (Dz. U. Nr 15, poz. 72).

³ Zwana w dalszym ciągu artykułu w skrócie „ustawą z r. 1952”.

wizowych stawała się coraz bardziej rozbudowana. Liczne i stosunkowo częste zmiany przepisów wykonawczych zarówno w formie ich uzupełnień, jak i zastępowania przez nowe akty prawne czyniły zbyteczną potrzebę zmian ustawy. Te ostatnie są zawsze technicznie trudne, a ich uchwalenie wymaga często dłuższego czasu.

Czy ustawa dewizowa z dnia 28 marca 1952 r. musiała być już zmieniona, czy też wystarczyłaby — być może — jej nowelizacja i zmiany przepisów wykonawczych? Otóż stwierdzić trzeba, że przez długotrwałą, narastającą rozbudowę przepisów wykonawczych powstał taki stan, iż o treści reglamentacji dewizowej, nawet w istotnych kwestiach, decydowały liczne, zmieniane często przepisy wykonawcze. Stan prawny stawał się w związku z tym zrozumiały tylko dla wąskiego kręgu osób. I to właśnie w dużej mierze zdecydowało o potrzebie wydania nowej ustawy.⁴

Uzasadnienie Projektu prawa dewizowego podkreślało konieczność odejścia od nadmiernej ramowości i blankietowości przepisów ustawy. I tak np. ustawa z roku 1952 przewidywała w art. 20 i 21 zakaz posiadania wartości dewizowych, obowiązek ich zgłaszania i odprzedaży Państwu. Dopiero nowela z dnia 7 listopada 1956 r.⁵ do rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 15 kwietnia 1952 r. w sprawie wykonania ustawy dewizowej⁶ zezwoliła na posiadanie przez osoby prywatne wartości dewizowych. Przez następne 26 lat można już było posiadać wartości dewizowe, nie było obowiązku ich zgłaszania, odprzedaży itp. Ale była to regulacja dokonana tylko w drodze przepisu wykonawczego przy nie zmienionym, nadal obowiązującym blankietowym przepisie ustawy, który przewidywał istnienie tych obowiązków.

Prawo dewizowe odstąpiło obecnie od poprzedniej, prawie całkowitej blankietowości, przejmując do swojej treści wiele uregulowań szczegółowych, zawartych dotychczas w przepisach wykonawczych. Stanowi to niewątpliwie zaletę nowej ustawy. Treść podstawowej reglamentacji dewizowej stała się bardziej czytelna, zebrana jest w jednym akcie prawnym.

Nie oznacza to jednak, że prawo dewizowe zerwało zupełnie z ramowością uregulowań. Żadna reglamentacja dewizowa nie może rezygnować z blankietowości lub ramowości, przynajmniej niektórych konstrukcji ustawowych.⁷ Nie zrezygnowało z niej również prawo dewizowe (np. art. 19, art. 27 pkt 4).

Do istotnych zmian konstrukcji ustawy należy pominięcie rozdziału 3 z ustawy z r. 1952 o obrocie wartościami dewizowymi wykonawców narodowych planów gospodarczych. Działalność dewizowa osób krajowych, zarówno osób fizycznych jak i podmiotów zbiorowych (jednostek organizacyjnych), jest regulowana tymi

⁴ Uzasadnienie projektu Prawa dewizowego (druk sejmowy) stwierdzało: „(...) prowadzenie elastycznej polityki dewizowej następowało przez regulowanie poszczególnych zagadnień w drodze wydawania przepisów wykonawczych (...). Kiedy jednak obrót uległ w następnych latach znacznemu rozwinięciu, spowodowało to ilościowy przerost wykonawczych przepisów dewizowych. W konsekwencji stosowanie ustawy stało się uzależnione od uregulowania zawartego w przepisach wykonawczych”.

⁵ Dz. U. Nr 50, poz. 223.

⁶ Dz. U. Nr 21, poz. 137.

⁷ Po II wojnie światowej wydana w RFN ustawa z 28 kwietnia 1961 r. o obrocie gospodarczym z zagranicą (Aussenwirtschaftsgesetz), nowelizowana kilkakrotnie, zadeklarowała swobodę obrotu dewizowego, chyba że przepis wykonawczy pewne czynności ograniczy. Możliwość tych ograniczeń, zwłaszcza w obrocie z zagranicą, jest bardzo duża. Podobnie postąpiła francuska ustawa z 28 grudnia 1966 r. (nr 66-1308).

samymi zasadami i przepisami ustawy,⁸ z tym zastrzeżeniem, że w odniesieniu do niektórych kwestii ustawa od razu przewidziała pewne różnice.⁹

Ustawa—Prawo dewizowe dzieli się na 7 rozdziałów. W rozdziale 1 „Przepisy ogólne” ustawa określa i definiuje podstawowe pojęcia, podając też słowniczek określeń zawartych w ustawie (art. 8). Rozdział 2 nosi tytuł „Posiadanie wartości dewizowych i dokonywanie obrotu dewizowego”. Już z samego tytułu tego rozdziału wynika, że ma on zasadnicze znaczenie dla treści reglamentacji dewizowej. Rozdział 3 zatytułowany „Zasady ustalania i wykonywania zobowiązań oraz pobierania należności pieniężnych w obrocie z zagranicą” zawiera przepisy zamieszczone poprzednio w aktach prawnych wykonawczych. Wprowadzenie ich do ustawy nie stanowi treściowej nowości, ale jest istotną zmianą konstrukcyjną. Słusznie też znalazły się one w tekście ustawy. Rozdział 4 noszący tytuł „Obowiązek zgłoszenia mienia oraz ograniczenie niektórych czynności nie stanowiących obrotu dewizowego” zawiera nowości treściowe, wprowadzając reglamentację majątkową w ramach dewizowej, którą niniejszy artykuł omawia w dalszej części. Rozdział 5 pt. „Właściwość organów w sprawach dewizowych” normuje w istocie kwestie wiążące się z zezwoleniami dewizowymi. Wreszcie rozdział 6 „Kontrola dewizowa” oraz rozdział 7 „Przepisy przejściowe i końcowe” zajmują się kwestiami natury formalnej, wiążącymi się z obowiązywaniem ustawy i jej wprowadzaniem w życie.

III. Zmiany nomenklatury

Wprowadzone przez prawo dewizowe zmiany nomenklatury zawarte są przede wszystkim w przepisach rozdziału 1. Niektóre z nich mają charakter zmian tylko nazewnictwa bez powiązania ze zmianami treściowymi. Oto ich przykłady, zresztą **najważniejsze**.

W miejsce nazwy „krajowcy dewizowi” przyjęto nazwę „osoby krajowe w rozumieniu prawa dewizowego” (art. 2). Ustawa używa jej w skrócie „osoby krajowe”. Nazwę „cudzoziemcy dewizowi” zastąpiono nazwą „osoby zagraniczne w rozumieniu prawa dewizowego”. Ta zmiana nomenklatury może w praktyce stanowić pewne techniczne utrudnienie w pierwszym okresie obowiązywania ustawy. Nazwy krajowców i cudzoziemców dewizowy przyjęły się bowiem już powszechnie, figurują w niektórych nadal obowiązujących zezwoleniach dewizowych i mimo woli będzie się do nich wracać.

Nowym, przydatnym zresztą pojęciem, wprowadzonym dopiero w nowelizacji ustawy karnej skarbowej (art. 79 pkt 12 u.k.s.), jest określenie „jednostka organizacyjna”, oznaczające osobę krajową lub zagraniczną nie będącą osobą fizyczną, w tym również oddziały i przedstawicielstwa niezależnie od statusu dewizowego instytucji macierzystych.

Do nowej nomenklatury należy zaliczyć określenie „waluty obce” (art. 6 ust. 1) użyte zamiast nazwy „zagraniczne środki płatnicze”. Podobnie nowym, syntetycznym określeniem jest „waluta polska” (art. 6 ust. 2 pkt 1).

⁸ Uzasadnienie Projektu prawa dewizowego (druk sejmowy) stwierdzało m.in.: „Odstępuje się m.in. od zbędnego obecnie i uciążliwego obowiązku każdorazowego zatwierdzania umów jednostek gospodarki społecznej przez właściwych ministrów w porozumieniu bądź z Ministrem Handlu Zagranicznego, bądź Ministrem Finansów (w zależności od charakteru obrotu)”.

⁹ Na przykład prawo posiadania wartości dewizowych jest uregulowane odmiennie w stosunku do osób fizycznych (art. 10 i art. 12) oraz w stosunku do jednostek organizacyjnych (art. 13).

Nowością nomenklaturową, ale częściowo również treściową, jest określenie „obróć dewizowy” (art. 7), będące pojęciem szerszym w stosunku do poprzednio użytego „obróć wartościami dewizowymi”.

Zdefiniowane zostało w sposób prosty pojęcie „kraj” jako terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, bez żadnych wyłączeń. Poprzednie określenie nie obejmowało rzeczywistej całości kraju (np. w sposób specyficzny potraktowane były obszary wolnocłowe — art. 5 ustawy z r. 1952).

Prawo dewizowe wprowadziło nazwę „bank dewizowy” (art. 8 pkt 7). Bankami tymi są: Narodowy Bank Polski, Bank Handlowy S.A. i Bank—Polska Kasa Opieki S.A.

W niektórych wypadkach — o czym niżej — wraz ze zmianą nazwy, ze zmianą określenia, zmieniła się także, choćby częściowo, treść dawnego pojęcia.

Prawo dewizowe nie zna już określenia „dysponowanie (...) posiadanymi za granicą wartościami dewizowymi, mieniem” (art. 22 ustawy z r. 1952). Czynności osób krajowych za granicą są traktowane jako „obróć dewizowy”, ewentualnie w pewnych wypadkach, w odniesieniu do czynności reglamentowanych jednostronnie, jako rozporządzanie wartościami dewizowymi bądź mieniem.

Wreszcie nowe prawo dewizowe nie formułuje zakazów dewizowych przez użycie określenia „jest bez zezwolenia zabronione”, lecz czyni to przez sformułowanie, iż dana czynność „wymaga zezwolenia dewizowego” — choć treściowo jest to zakaz dewizowy, oczywiście względny, tak jak wszystkie zakazy dewizowe.

IV. Zakres reglamentacji dewizowej

Odmienne, i to nie bez konsekwencji treściowych, nowe prawo dewizowe określa w naczelnym przepisie, mianowicie w art. 1, zakres reglamentacji dewizowej.

Artykuł 1 ustawy z r. 1952 też określał ten zakres stanowiąc, że „obróć wartościami dewizowymi w kraju i z zagranicą podlega przepisom ustawy i rozporządzeń wydanych na jej podstawie”. Przepis ten zakreślał, po pierwsze, przedmiotowe ramy reglamentacji, sprowadzając je do obrotu wartościami dewizowymi, choć ustawa w swej dalszej treści zajmowała się również i innymi zagadnieniami. Po drugie, art. 1 ustawy z r. 1952 zakreślał terytorialne ramy reglamentacji przez użycie zwrotu „w kraju i z zagranicą”. Wynikało z tego, że ustawa nie reglamentowała obrotu za granicą, lecz tylko w kraju oraz między krajem a zagranicą, z tym uzupełnieniem, że nakładała na obywateli polskich przebywających za granicą pewne obowiązki.

Natomiast art. 1 prawa dewizowego określa w czterech punktach szerzej, bardziej wyczerpująco, aczkolwiek nieco odmiennie, treściowy zakres reglamentacji objętej ustawą.

Punkt 2 artykułu 1 wymienia jako jeden z przedmiotów regulacji obróć dewizowy, nie podając jednak żadnych ram terytorialnych. Następnie art. 7 wylicza w 6 punktach czynności, które należy traktować jako obróć dewizowy. Także ten przepis nie określa żadnych ram terytorialnych w odniesieniu do czynności, które stanowią obróć dewizowy. Wynika z tego, że reglamentacja obrotu dewizowego, jeśli chodzi o osoby krajowe, odnosi się zarówno do czynności podejmowanych w kraju jak i za granicą. Wskazuje na to m.in. rezygnacja z określenia „dysponowanie” mieniem czy wartościami dewizowymi w odniesieniu do czynności osób krajowych za granicą. Ewentualne wątpliwości w tym względzie usuwa dokonana nowelizacja art. 48 § 1 u.k.s.

Otóż przepis ten łącznie z § 5 tegoż artykułu 48 penalizował w poprzednim brzmieniu obrót dewizowy dokonywany przez granicę kraju. Wedle § 1 karze podlegał krajowiec dewizowy, który zawierał z cudzoziemcem dewizowym umowę kupna albo sprzedaży bądź umowę o odpłatne świadczenie usług, zobowiązującą przynajmniej jedną ze stron do choćby częściowego świadczenia za granicą. Nie ulegało wątpliwości, że chodziło tu o zawarcie umowy w kraju, a jej wykonanie — za granicą. Natomiast § 5 omawianego artykułu przewidywał sytuację odwrotną: zawarcie umowy między krajowcem a cudzoziemcem dewizowym za granicą z tym zastrzeżeniem, że świadczenia mają być wykonane w kraju, w Polsce. Były to zatem dwa warianty umowy o obrocie dewizowym z zagranicą. Obecnie nowela z dnia 6 kwietnia 1984 r. do ustawy karnej skarbowej (Dz. U. Nr 22, poz. 102) dodała w art. 48 § 1 u.k.s. — w odniesieniu do osoby krajowej — słowa „w kraju lub w czasie pobytu za granicą”. Przepis przestał w ten sposób stanowić penalizację obrotu dewizowego z zagranicą, statuując karalność dokonanego przez osobę krajową obrotu dewizowego zarówno w kraju jak i za granicą.¹⁰

Zestawiając zatem teksty prawa dewizowego oraz znowelizowanej ustawy karnej skarbowej trzeba dojść do wniosku, że nowa ustawa reglamentuje w odniesieniu do osób krajowych zarówno obrót dewizowy w kraju jak i za granicą. Jest to zmiana bardzo istotna, aczkolwiek nie znalazła ona żadnego odbicia w uzasadnieniu projektu ustawy.

Przepis art. 2 prawa dewizowego wymienia ponadto jako przedmiot regulacji ustawowej uprawnienie do posiadania wartości dewizowych, reglamentację majątkową (chyba tylko paradewizową) oraz zagadnienia administracji i kontroli dewizowej.

V. Podmioty systemu reglamentacji dewizowej

O zakwalifikowaniu osób fizycznych do osób krajowych lub zagranicznych decyduje — jak w ustawie z r. 1952 — nie ich obywatelstwo, lecz miejsce zamieszkania.

Obywatele polscy mieszkający w Polsce są osobami krajowymi. Stają się one osobami zagranicznymi, jeśli zamieszkają na stałe za granicą. O legalnym — z punktu widzenia prawa polskiego — stałym miejscu zamieszkania za granicą decyduje uzyskanie polskiego paszportu konsularnego. Status osoby zagranicznej należy jednak przypisać także obywatelowi polskiemu, który pozostaje za granicą pozaprawnie, i to bądź w wyniku nielegalnego przekroczenia granicy (wyjazdu), bądź też wskutek pozostawania za granicą po upływie terminu ważności paszportu, a bez jego przedłużenia.

Cudzoziemcy mieszkający za granicą są osobami zagranicznymi. Osobami krajowymi stają się zaś wówczas, gdy będąc w Polsce uzyskają z urzędu spraw wewnętrznych tzw. kartę stałego pobytu.

Osoby zagraniczne, które uzyskały swój status na podstawie paszportu konsularnego, nie tracą go wskutek czasowego pobytu w kraju. Podobnie osoby krajowe,

¹⁰ Nowelizacja art. 48 § 1 u.k.s. była w obradach komisji sejmowej bardzo kontrowersyjna. W wyniku tej nowelizacji zatarła się różnica między § 1 a § 5 artykułu 48 u.k.s. Konsekwencją nowelizacji jest możliwość przyjęcia, że każda umowa zawarta między osobą krajową a osobą zagraniczną za granicą, której (tj. umowy) przedmiotem jest kupno, sprzedaż lub odpłatne świadczenie usług, wypełnia przesłanki przestępstwa dewizowego z art. 48 § 1 u.k.s., chyba że czynność jest objęta treścią art. 17 lub ogólnym albo indywidualnym czwóleniem dewizowym.

których status dewizowy wynika z karty stałego pobytu w Polsce, nie tracą go wskutek czasowego pobytu za granicą (art. 5).

O zaliczeniu osób prawnych, organizacji i instytucji lub tylko ich oddziałów i przedstawicielstw do osób krajowych lub zagranicznych decyduje ich siedziba w kraju lub za granicą. Prawo dewizowe wprowadziło w tym względzie pewne nowości. Przy określaniu, jaka instytucja jest osobą krajową, ustawa — wzorem uprzednio już stosowanej praktyki — łączy status tej osoby z jej powiązaniem z polską gospodarką w kraju. Osobami krajowymi są więc domicylowane w kraju oddziały jednostek organizacyjnych zagranicznych, jeżeli w kraju prowadzą działalność zarobkową (art. 2 pkt 4), oraz przedstawicielstwa osób zagranicznych prowadzące w kraju działalność gospodarczą (art. 2 pkt 5). W praktyce mogą powstać trudności interpretacyjne, gdyż ustawa używa określeń płynnych, ocennych: „działalność zarobkowa” i „działalność gospodarcza”. Nie każda działalność gospodarcza jest działalnością zarobkową, uchwycenie jednak kryterium różnicującego nie zawsze może być łatwe.

Prawo dewizowe wprowadziło w omawianej kwestii jeszcze jedną nową, mogącą jednak budzić zastrzeżenie konstrukcją prawną. Mianowicie artykuł 2 pkt 5 zalicza do osób krajowych „przedsiębiorstwa osób zagranicznych prowadzące w kraju działalność gospodarczą”. Przepis przyznaje zatem status osoby krajowej wprost przedsiębiorstwu bez względu na jego formę prawną czy organizacyjną, a nie osobie prowadzącej przedsiębiorstwo. W praktyce status ten będzie odnosił się jednak do właściciela czy administratora przedsiębiorstwa w zakresie jego prowadzenia.

W przeciwieństwie do dotychczasowego stanu prawnego osobami krajowymi są polskie przedsiębiorstwa dyplomatyczne, urzędy konsularne i inne na takich prawach działające (art. 2 pkt 6).

Wątpliwości co do statusu dewizowego poszczególnych podmiotów rozstrzyga ostatecznie Minister Finansów. Decyzje Ministra Finansów w tym względzie mogą być zaskarżane do Naczelnego Sądu Administracyjnego (art. 42). Istotną nowością jest przyznanie Ministrowi Finansów uprawnienie do nadawania statusu osób krajowych zarówno osobom fizycznym jak i jednostkom organizacyjnym, które z mocy prawa dewizowego są w zasadzie osobami zagranicznymi. Jest to daleko idące uprawnienie (art. 4).

VI. Wartości dewizowe

Prawo dewizowe utrzymuje podział na wartości dewizowe określane w literaturze przedmiotu mianem wartości dewizowych bezwzględnych oraz względnych.

Do wartości dewizowych bezwzględnych zalicza się walory nie wyrażone w walucie polskiej. Prawo dewizowe grupuje je nieco inaczej, przejrzysiej (art. 6 ust. 1) w porównaniu z ujęciem w ustawie z r. 1952. Przepis używa nowego, zbiorczego określenia „waluty obce”, przy czym zalicza się do nich waluty zarówno pierwszego jak i drugiego obszaru płatniczego. Nieco odmiennie — także treściowo — określone jest złoto i platyna jako wartości dewizowe (art. 6 ust. 1 pkt 4). Artykuł 2 pkt 2 ustawy z r. 1952 używał tylko określenia „złoto i platyna”, wyłączając z zakresu wartości dewizowych wyroby użytkowe, które były bardziej szczegółowo określone dopiero przez przepisy wykonawcze.¹¹ Natomiast art. 6

¹¹ Paragraf 3 rozp. Mfn. Fin. z 15.IV.1952 r. w sprawie wykonania ustawy dewizowej (Dz. U. Nr 21, poz. 137 z dal. zmianami).

ust. 1 pkt 4 nowego prawa definiuje opisowo złoto i platynę¹² jako wartości dewizowe w ten sposób, że włącza do definicji syntetycznie wszystkie zawarte poprzednio w przepisach wykonawczych wyłączenia, wskazując w ten sposób, iż wartością dewizową jest złoto i platyna właśnie w innej postaci niż owe wyłączenia. Zmiana treściowa nastąpiła w odniesieniu do monet złotych. Nie są wartością dewizową monety złote bite po roku 1850.¹³

Artykuł 6 ust. 2 grupuje w 4 punktach wartości dewizowe, określane w literaturze przedmiotu jako wartości dewizowe względne. W odniesieniu do polskich znaków pieniężnych przepis używa zbiorczego określenia „waluta polska”. Zmiana treściowa nastąpiła w stosunku do papierów wartościowych (akcje, obligacje, kwity depozytowe, listy zastawne) oraz do książeczek i innych dowodów oszczędnościowych. Wedle przepisu dawnego (art. 3 pkt 2 ustawy z r. 1952) o zaliczeniu tych dokumentów do wartości dewizowych (względnych) decydowało miejsce ich wystawienia lub emisji; chodziło o dokumenty wystawione w kraju, w Polsce. Natomiast art. 6 ust. 2 pkt 3 zalicza omawiane papiery wartościowe i dokumenty do tej grupy wartości dewizowych nie ze względu na miejsce ich emisji, lecz z powodu wystawienia ich w walucie polskiej, a zatem — jak można by przyjąć — bez względu na miejsce emisji. Wreszcie art. 6 ust. 2 pkt 4 zalicza do tej grupy wartości dewizowych (względnych) wystawione w kraju pocztowe międzynarodowe kupony na odpowiedź, co poprzednio było unormowane w przepisach wykonawczym.¹⁴

Prawo dewizowe przyznaje Ministrowi Finansów (art. 6 ust. 3) prawo uznania za wartości dewizowe innych, nie wymienionych wyraźnie w ustawie dokumentów przy zakwalifikowaniu ich do pierwszej (art. 6 ust. 1) lub drugiej grupy (art. 6 ust. 2), a to zależnie od tego, czy są emitowane lub wystawione w walucie obcej czy polskiej.

VII. Reglamentacja gospodarki dewizowej

Zasadniczy system gospodarki dewizowej nie uległ (bo zresztą nie mógłby ulec) zmianie. Waluta polska jest nadal walutą wewnątrz krajową, niewymienialną. Cały obrót rzeczowy i osobowy z zagranicą posługuje się wyłącznie walutami obcymi. Dla utrzymania i rozwijania tego obrotu trzeba je więc posiadać, a zatem uzyskiwać.

Uzasadnienie projektu ustawy—Prawo dewizowe zawierało stwierdzenie, że „u podstaw projektu (...) leży takie uregulowanie gospodarki dewizowej, które w sposób optymalny prowadziłoby (...) do najbardziej korzystnego kształtowania bilansu płatniczego państwa”. I dalej: „Projekt zmierza do uregulowania w sposób wyczerpujący możliwie bezpośrednio w ustawie wszystkich dziedzin mających istotne znaczenie dla dopływu do gospodarki narodowej środków dewizowych”.¹⁵

¹² O zaliczeniu metali lub stopu metali do złota lub platyny decydują przepisy prawa probierczego (ustawa z 29.VI.1962 r. — Dz. U. Nr 39, poz. 173 oraz rozp. Rady Min. z 16.XI.1962 r. — Dz. U. Nr 42, poz. 197).

¹³ W myśl § 3 pkt 2 rozp. Min. Fin. cyt. wyżej w przyp. 11 monety złote bite przed 1950 r. nie były wartością dewizową, jeżeli jedno z uprawnionych muzeów narodowych uznało, że moneta ma charakter zabytkowy. Obecnie warunek ten odpadł i decyduje tylko rok wybita monety.

¹⁴ Paragraf 2 ust. 1 pkt 2 rozp. Min. Fin. z 15.IV.1952 r. (cyt. wyżej w przyp. 11).

¹⁵ Druk sejmowy.

Ustawa kładzie duży nacisk na uzyskiwanie przez krajową pulę dewizową środków dewizowych. Cel ten jest realizowany w ustawie zarówno przez przepisy normujące posiadanie wartości dewizowych, jak i przez reglamentację obrotu dewizowego.

A. Posiadanie wartości dewizowych

Prawo dewizowe wprowadziło instytucjonalnie ujętą dopuszczalność posiadania wartości dewizowych. Uregulowanie treściowe tego działu reglamentacji jest przede wszystkim zbiorczym ujęciem dotychczasowych przepisów wykonawczych w tej materii, przy czym nowa ustawa wprowadziła szereg zmian natury tak porządkowej jak i treściowej.

Pojęcie dopuszczalności posiadania wartości dewizowych obejmuje integralnie zezwolenie na przechowywanie walut na rachunkach w bankach. W pewnych wypadkach dopuszczalność posiadania wartości dewizowych jest nawet uwarunkowana posiadaniem rachunku w polskim banku dewizowym (art. 14 ust. 4).

Przepisy ustawy normują dopuszczalność posiadania wartości dewizowych (w praktyce — walut) odmiennie przez osoby krajowe i przez osoby zagraniczne. Drugą płaszczyzną zróżnicowania unormowań jest posiadanie wartości dewizowych z jednej strony przez osoby fizyczne, a z drugiej strony przez osoby prawne, organizacje i instytucje nie będące osobami prawnymi, zwane zbiorczo jednostkami organizacyjnymi. Wreszcie inaczej regulowana jest kwestia posiadania wartości dewizowych w kraju i za granicą.

Krajowe osoby fizyczne mogą posiadać w kraju wartości dewizowe bez żadnych ograniczeń (art. 10). Mogą także przechowywać waluty obce na rachunkach w polskich bankach dewizowych (art. 12). Za czasów obowiązywania ustawy z r. 1952 przepisy zezwalające na otwieranie rachunków walutowych były treściowo zezwoleniami dewizowymi i w myśl art. 45 pozostały w mocy.¹⁶ Nadal obowiązuje zarządzenie Ministra Finansów z dnia 25.IX.1976 r. w sprawie rachunków bankowych krajowców dewizowych, prowadzonych w walutach państw socjalistycznych (Mon. Pol. Nr 38, poz. 172).

Przepisy zezwalające osobom krajowym na posiadanie rachunków w walutach wymiennalnych¹⁷ zastąpione zostały zarządzeniem Ministra Finansów i Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 30.XI.1984 r.¹⁸ Przepisy tego zarządzenia wprowadziły istotną nowość w postaci utworzenia w miejsce dawnego rachunku „A” rachunków „A” i „N”. Na rachunki „A” można wpłacać waluty wymienne, jeśli pochodzą one z zagranicy lub z określonych enumeratywnie w zarządzeniu źródeł (§ 3 ust. 1 i 2 zarządzenia). Pochodzenie wpłacanej waluty z jednego z określonych źródeł powinno być przez wpłacającego wykazane. Nieposiadanie odpowiedniego dowodu lub pochodzenie waluty ze źródeł nie wymienionych w zarządzeniu nie jest

¹⁶ W myśl art. 10 ust. 1 pkt 1 ustawy z r. 1952 Minister Finansów udzielał zezwoleń dewizowych ogólnych z urzędu. Zarządzenie Min. Fin. oraz Prezesa Narodowego Banku Polskiego, które we wstępnej części powoływały się na art. 10 ustawy dewizowej, były właśnie zezwoleniami dewizowymi ogólnymi. Akty prawne w takiej formie pozostały w mocy, jeżeli nie zostały lub nie zostaną uchylone przez przepisy szczególne.

¹⁷ Zarządzenie Min. Fin. z 6.XII.1980 r. w sprawie rachunków bankowych krajowców dewizowych prowadzonych w walutach wymiennalnych (Mon. Pol. Nr 29, poz. 163; zmiana: Mon. Pol. z 1981 r. Nr 13, poz. 101).

¹⁸ Zarz. Min. Fin. i Prezesa NBP z dnia 30.XI.1984 r. w sprawie rachunków bankowych osób krajowych fizycznych, prowadzonych w walutach wymiennalnych, oraz uchylenia ograniczeń w dysponowaniu środkami dewizowymi zgromadzonymi na tych rachunkach bankowych (Mon. Pol. Nr 27, poz. 182).

równoznaczne z pochodzeniem waluty z nielegalnego źródła. Pracownik banku nie powinien więc zadawać pytania, skąd wpłacający posiada omawiane waluty, lecz tylko, czy posiada je z jednego z wymienionych w zarządzeniu źródeł. Wkłady na rachunkach „A” są oprocentowane. Można je podejmować i wywozić za granicę.

Waluty nie pochodzące z określonych w zarządzeniu źródeł mogą być wpłacane na rachunek „N”. Wkłady na tym rachunku są nie oprocentowane i można je podejmować bez wypowiedzenia, jednakże bez prawa wywozu za granicę. Kwoty pozostające przez okres 1 roku na rachunkach „N” mogą być przelane bez dodatkowego udokumentowania na rachunki „A”.

Omawiane zarządzenie z dnia 30.XI.1984 r. zmierza do skłonienia posiadaczy walut do wpłacania ich na rachunek bankowy. Uniemożliwia ono powstawanie tego rodzaju sytuacji, że osoba wyjeżdżająca za granicę wpłacała jednego dnia waluty nie udokumentowanego pochodzenia, a podejmowała je po kilku dniach, pobierając zezwolenie bankowe na ich wywóz.

Treść zarządzenia, mimo odejścia ustawy od ramowości ustawowych unormowań dewizowych, wykazuje, że istotne regulacje systemu dewizowego muszą być niejednokrotnie zawarte w przepisach wykonawczych.

W czasie pobytu za granicą osoby krajowe mogą posiadać wartości dewizowe wywiezione legalnie z kraju, nabyte do swobodnego dysponowania (art. 17 ust. 1 pkt 3) lub podjęte z rachunków walutowych w celu wywiezienia za granicę.¹⁹ Prawo posiadania walut obcych za granicą obejmuje zarazem prawo do przechowywania tych walut w bankach zagranicznych, jednakże tylko w okresie pobytu za granicą. Z chwilą zakończenia tego pobytu osoby krajowe są obowiązane sprowadzić (przynieść lub przekazać) posiadane waluty obce do kraju. Jeżeli natychmiastowe sprowadzenie do kraju nie byłoby możliwe (np. w razie wpłaty na rachunek bankowy z terminem wypowiedzenia lub w razie przechowywania u osób prywatnych), należy w ciągu miesiąca dokonać czynności niezbędnych do ich sprowadzenia (art. 17 ust. 2).²⁰ Inna natomiast jest sytuacja osób, które mieszkały za granicą, przyjechały potem do Polski i tu uzyskały kartę stałego pobytu. Odtąd mogą one nadal posiadać za granicą wartości dewizowe uprzednio tam posiadane, a także rozporządzać nimi (art. 18). Przepisy o posiadaniu za granicą wartości dewizowych odnoszą się tylko do walut obcych i wartości dewizowych nie wyrażonych w walucie polskiej (złoto, papiery wartościowe). Waluta polska nie może być przedmiotem transferu za granicę, wobec czego nie można jej tam legalnie, wedle prawa polskiego, posiadać.

Osoby krajowe będące jednostkami organizacyjnymi mogą posiadać walutę obcą w kraju i za granicą tylko za zezwoleniem dewizowym (art. 13).

Sytuacja osób zagranicznych w Polsce uległa i ulega zmianom pod względem dewizowym. Przepisy administracyjne zezwalają cudzoziemcom coraz szerzej na prowadzenie w Polsce działalności gospodarczej, zarobkowej samodzielnie przy zachowaniu statusu cudzoziemca i osoby zagranicznej lub w formie spółek z osobami krajowymi. Osoby te muszą więc mieć możliwość posiadania w Polsce zarówno walut obcych jak i waluty polskiej.²¹

¹⁹ Paragraf 7 ust. 2 i 3 zarz. Min. Fin. i Prezesa NBP z 30.XI.1984 r., cyt. wyżej w przyp. 18.

²⁰ Zgodnie z zasadami przyjętymi w czasach obowiązywania ustawy z r. 1952 wystarczającą czynnością zmierzającą do sprowadzenia należności z zagranicy było dokonanie wypowiedzenia, jeśli było ono potrzebne prawnie, oraz wezwanie do zapłaty wystane pismem. Nie było wymagane wniesienie przez osoby krajowe pozwu za granicą lub wszczęcie tam egzekucji.

²¹ Zarządzenie Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 12 listopada 1983 r. w sprawie rachunków bankowych przedsiębiorstw zagranicznych, przedsiębiorstw z udziałem za-

Osoby zagraniczne przybywające do Polski są obowiązane pokrywać koszty pobytu w Polsce w walucie polskiej uzyskanej w drodze wymiany walut obcych w określonej w przepisach wysokości, przeliczanej na każdy dzień pobytu (art. 14 ust. 1).²² Jest więc zrozumiałe, że osoba zagraniczna przyjeżdżająca do Polski może posiadać walutę polską pochodzącą z wymiany waluty obcej. Poza obowiązkową wymianą określonej ilości walut obcych osoby zagraniczne mogą przywozić dowolną większą ilość walut obcych i mogą je w kraju posiadać. Mogą je też przechowywać na rachunkach walutowych w bankach dewizowych (rachunek C),²³ i to nawet niezależnie od pobytu w danym czasie w Polsce. Osoby zagraniczne przebywające w Polsce mogą posiadać walutę polską, ale tylko pochodzącą z legalnej wymiany walut obcych lub z innych legalnych źródeł, np. z dochodów przedsiębiorstwa, z rachunków bankowych z prawem swobodnego dysponowania. Niezależnie od odpowiedzialności karnej skarbowej za wymianę nielegalną, tzn. nie w banku (art. 47 i art. 60 u.k.s.), korzystanie z waluty polskiej przez osoby zagraniczne jest kontrolowane w drodze zaznaczenia na dokumencie wymiany kwoty zapłaconej przez osobę zagraniczną, której to adnotacji dokonuje osoba krajowa przyjmująca zapłatę. Obowiązek dokonania tej adnotacji i sprawdzenia, czy osoba zagraniczna według zapisów na dokumencie wymiany dysponuje jeszcze odpowiednią kwotą waluty polskiej, odnosi się do niektórych należności, np. opłat w postępowaniu sądowym, opłat celnych, kar grzywny, należności za najem budynków i gruntów, za usługi przewozu i inne.²⁴ Osoby zagraniczne przebywające w kraju mogą posiadać walutę polską w polskich bankach dewizowych (art. 15), a zatem nie na książeczkach oszczędnościowych PKO.

B. Pojęcie obrotu dewizowego

Ustawa z r. 1952 używała określenia „obrot wartościami dewizowymi”. Był on zdefiniowany w art. 4 tejże ustawy w 3 punktach, które wymieniały obrót:

- będący wynikiem stosunków umownych (pkt 1),
 - będący wynikiem nieumownych czynności i tytułów prawnych (pkt 2),
 - polegający na przemieszczeniu wartości dewizowych przez granicę kraju (pkt 3).
- Prawo dewizowe posługuje się krótkim określeniem „obrot dewizowy”. Jest ono

granicznym i zagranicznym podmiotów gospodarczych oraz wysokości oprocentowania wkładów zgromadzonych na tych rachunkach (Mon. Pol. Nr 39, poz. 231). Zarządzenie przewiduje (zbiorczo w stosunku do poprzednio obowiązujących przepisów) prowadzenie przez zagraniczne podmioty gospodarcze i podmioty z udziałem zagranicznym szeregu rodzajów rachunków bankowych, a w szczególności:

rachunków D-W dla depozytu założycielskiego
 rachunków D-Z w złotych
 rachunków E-I w walutach wymiennalnych
 rachunków F w walutach wymiennalnych
 rachunków Z-KS w złotych
 rachunków R w złotych.

Cele poszczególnych rachunków, sposoby ich zasilania i sposoby korzystania z nich są w zarządzeniach szczegółowo unormowane.

²² Rozp. Min. Fin. z dnia 25 lutego 1954 r. w sprawie wymiany walut obcych, cyt. wyżej w przyp. 2. Wysokość stawki dziennej w walutach obcych ustala Kierownictwo Głównego Komitetu Turystyki. Obecnie obowiązuje zarządzenie nr 2 Przewodniczącego Głównego Komitetu Turystyki z dnia 28 marca 1954 r., opublikowane w dzienniku „Rzeczpospolita” i znajdujące się w odbitkach w kasach banków i biur podróży.

²³ Zarz. Min. Fin. z dnia 26 czerwca 1951 r. w sprawie rachunków bankowych dla cudzoziemców dewizowych, prowadzonych w walutach wymiennalnych (Mon. Pol. Nr 17, poz. 149).

²⁴ Poprzednio analogiczną regulację zawierał art. 28 ustawy z 1952 r.

treściowo szersze od poprzedniego określenia. Wniosek taki wynika z analizy treści art. 7, zawierającego 6 punktów grupujących formy obrotu dewizowego. Są one w sumie właśnie treściowo szersze od treści art. 4 ustawy z r. 1952, aczkolwiek nie są zupełną nowością. Artykuł 7 wchłonął regulacje, które istniały w przepisach wykonawczych, oraz te tendencje, które kształtowała praktyka reglamentacji dewizowej stosowana przez Ministerstwo Finansów.

Ustęp 1 artykułu 7 w trzech punktach oddaje w zmienionej nieco formie treść art. 4 ustawy z r. 1952. Punkt pierwszy grupuje trzy formy obrotu dewizowego, a mianowicie:

- zawarcie umowy powodującej lub mogącej powodować płatność albo przeniesienie własności lub posiadania wartości dewizowych,
 - dokonanie czynności nieumownej powodującej lub mającej powodować taki sam skutek, tj. płatność, przeniesienie własności lub posiadania wartości dewizowych,
 - wreszcie, przeniesienie wierzytelności (przelew) lub zobowiązania (przyjęcie długu), których przedmiotem są wartości dewizowe.²⁴
- Punkt 2 wymienia samo dokonanie płatności wartościami dewizowymi albo przeniesienie ich własności lub posiadania, rozumieć więc przez to należy, że następuje to bez względu na istnienie jakiegos tytułu prawnego ku temu.

Punkt 3 zalicza do obrotu dewizowego transfer wartości dewizowych przez granicę lub terytorium PRL, tj. ich wywóz, przywóz lub przewóz. Pojęcia wywozu, przywozu i przewozu zostały zdefiniowane w art. 8 punkt 2 (słowniczek). Definicje te przejmują dotychczasowe uregulowania zawarte w przepisach wykonawczych,²⁵ wymieniając m.in. wnoszenie na obce statki w polskich portach lub wynoszenie z nich wartości dewizowych, co oznacza traktowanie burty obcego statku jako granicy.²⁶ Transferem jest także dokonywanie międzynarodowych przekazów bankowych lub pocztowych.²⁷

Ustęp 2 artykułu 7 wymienia w dalszych 3 punktach formy obrotu dewizowego, będące częściowo przejęciem do ustawy dotychczasowych przepisów wykonawczych. Należą więc tu:

- (pkt 1) rozporządzenia między osobami krajowymi wartościami dewizowymi wyrażonymi w walucie polskiej (art. 6 ust. 2), jeśli są one wynikiem zlecenia przez osoby zagraniczne lub działaniem na ich rzecz nawet bez zlecenia;²⁸
- (pkt 2) udzielenie zlecenia lub pełnomocnictwa do odbioru za granicą wartości dewizowych bez względu na to, czy osobą upoważnioną jest osoba krajowa, czy też zagraniczna.²⁹ Prawo dewizowe nie przejęło więc dawnego pojęcia dysponowania mieniem za granicą, zrównując to pojęcie z obrotem;
- nowością jest pkt 3, w którym za obrót dewizowy uważa się zawarcie za granicą umowy między osobami zagranicznymi, jeśli jej przedmiotem jest przeniesienie własności lub posiadania wartości dewizowych znajdujących się w kraju, w Polsce. Chodzi tu o bezpośrednie przeniesienie własności lub posiadania tych

²⁴ Paragraf 24 i nast. rozp. Min. Fin. z 15.IV.1952 r., cyt. wyżej w przyp. 11.

²⁵ Poprzednio — § 2 zarz. Min. Fin. z 23.VI.1973 r. w sprawie zezwolenia na niektóre czynności obrotu wartościami dewizowymi oraz granicznej kontroli dewizowej (Mon. Pol. Nr 29, poz. 184 z dal. zmianami).

²⁶ Poprzednio regulacja ta wynikała z przepisów cyt. wyżej w przyp. 25.

²⁷ Poprzednio — § 4 rozp. Min. Fin. cyt. wyżej w przyp. 11. Karalność przewidziana była i jest w art. 51 u.k.s.

²⁸ Regulacja ta jest częściowym (w odniesieniu tylko do wartości dewizowych) przejęciem unormowania z art. 22 ust. 2 ustawy z r. 1952 z tym uzupełnieniem, że pojęcie dysponowania zostało generalnie zastąpione pojęciem obrotu.

wartości, a nie o przeniesienie wierzycelności lub o przejęcie zobowiązania w odniesieniu do wartości dewizowych, które to czynności są wymienione w punkcie 1 ustępu 1 omawianego 7 artykułu.

Nie ulega wątpliwości, że zakres pojęcia obrotu dewizowego jest bardzo szeroki, elastyczny i obejmuje wszystkie nowe formy i czynności obrotu dewizowego, mogące potencjalnie wystąpić w przyszłości.

Jak już zaznaczono wyżej, art. 11 stanowi, że dokonanie obrotu dewizowego wymaga zezwolenia dewizowego, wobec czego obrót ten dokonany bez zezwolenia jest objęty zakazem dewizowym.

Po tym generalnym zakazie dokonywania obrotu dewizowego dalsze przepisy ustawy zawierają konkretne wyłączenia z tego zakazu, realizując w ten sposób zasadę, że zakazany jest cały obrót dewizowy jako taki, wolno zaś dokonywać tylko tych czynności obrotu, które są wyraźnie wymienione.

Skoro prawo dewizowe uznaje obrót dewizowy dokonywany przez krajowe osoby fizyczne w czasie ich pobytu za granicą za reglamentowany, a więc za objęty zakazem (por. wyżej pod IV), to w konsekwencji dalsze przepisy (art. 17) normują zakres czynności dopuszczalnych, wyjętych spod zakazu obrotu dewizowego dokonywanego przez osoby krajowe w czasie ich pobytu za granicą.

Przepis określa w zasadzie szeroko przedmiot dopuszczalnego obrotu dewizowego za granicą przez przebywające tam osoby krajowe. Dopuszczalne jest rozporządzanie wartościami dewizowymi wywiezionymi z kraju (przepis używa określenia „nabytymi” w kraju) do swobodnego wydatkowania.³⁰ Swoboda rozporządzania odnosi się także do walut obcych uzyskanych przez osobę krajową w czasie pobytu za granicą z umów o pracę i z zajęć zarobkowych, które — jak z tego wynika — nie są z punktu widzenia przepisów dewizowych ograniczone. Wreszcie rozporządzać można wartościami dewizowymi otrzymanymi za granicą tytułem darowizny od osób zagranicznych.

Artykuł 17 ust. 1 normuje też treściowy zakres dopuszczalnego rozporządzenia przez osoby krajowe za granicą określonymi w przepisach walutami obcymi i innymi wartościami dewizowymi. Rozporządzanie nimi na rzecz osób zagranicznych nie jest treściowo ograniczone. Może to być zapłata przy kupnie, zapłata za usługi, a także darowizna lub pożyczka (ta ostatnia tylko na okres pobytu osoby krajowej za granicą). Natomiast w stosunku do osób krajowych dopuszczalna jest tylko darowizna walut obcych, wartości dewizowych. Niezbyt zrozumiałe jest przy tym, że osoba krajowa może za granicą darować innej osobie krajowej wartości dewizowe, ale ta ostatnia nie może już rozporządzać dalej tą darowizną (*argumentum a contrario* z art. 17 ust. 1 pkt 2). Rozważania te mają w chwili obecnej charakter teoretyczny, nie sprawdzony jeszcze w praktyce.

Istotne znaczenie ma art. 17 ust. 2, który nakazuje w terminie miesięcznym od powrotu osoby krajowej do kraju dokonać czynności niezbędnych do sprowadzenia do kraju pozostałości walut i wartości dewizowych posiadanych w czasie pobytu za granicą. Osoba krajowa mogła bowiem przechowywać wartości dewizowe w banku, na koncie lub nawet u osób prywatnych.³⁰

Osoba krajowa będąca dłużnikiem osoby zagranicznej z tytułów zgodnych z przepisami dewizowymi może zapłacić jej należność w walucie polskiej, jednakże tylko przez wpłatę na rachunek w banku dewizowym, który to rachunek tra-

³⁰ Paragraf 7 ust. 1 pkt 2 oraz ust. 2 zarz. Min. Fin. i Prezesa NBP z 30.XI.1984 r. cyt. wyżej w przyp. 18.

dycyjnie miał nazwę zablokowanego (art. 16). Dyspozycja z tego rachunku wymaga zezwolenia dewizowego.

Poprzednio obowiązujące przepisy wykonawcze statuowały, że dokonanie określonych w nich niektórych czynności nie stanowiło obrotu wartościami dewizowymi, choć w sensie cywilnoprawnym wypełniały one znamiona takiego obrotu (przeniesienie własności lub posiadania wartości dewizowych). Unormowania te zostały obecnie przejęte do regulacji ustawowej przy pewnym rozszerzeniu treściowym owych wyjątków. W art. 20 pkt 1, 2, 3, 12 i 13 stwierdza się, że nie wymagają zezwolenia dewizowego następujące czynności obrotu dewizowego:

- (pkt 1) czynności organów państwowych w postępowaniu karnym, karnym skarbowym, w sprawach o wykroczenia w postępowaniu cywilnym i administracyjnym, z wyjątkiem czynności obrotu dewizowego na zlecenie osób zagranicznych lub na ich rzecz, chyba że następuje zwrotne wydanie wartości dewizowych, a więc jeżeli wartości te były przez władze zajęte (zabezpieczone) lub przez inne osoby zawłaszczone;³¹
- (pkt 2) umowy o przechowanie wartości dewizowych w formie depozytu regularnego;³²
- (pkt 3) rozporządzenie testamentowe wartościami dewizowymi³³ oraz wydawanie ich w kraju spadkobiercom (bez względu na istnienie testamentu) oraz zapisobiorcom, jeśli są osobami krajowymi. Osobom zagranicznym można je wydać jedynie na zasadzie wzajemności, ewentualnie przez oparcie się na międzynarodowych umowach, i to tylko przedstawicielstwu dyplomatycznemu lub urzędowi konsularnemu; te unormowania wykonawcze są częściowo nowością w stosunku do poprzednio obowiązujących przepisów;
- (pkt 12) przywóz do kraju wartości dewizowych z wyjątkiem waluty polskiej, chyba że jest to jej przywóz powrotny, a wywóz nastąpił na podstawie zezwolenia dewizowego;³⁴
- (pkt 13) sprzedaż wartości dewizowych bankom dewizowym i uprawnionym instytucjom.³⁵

W tych samych ramach przepis art. 20 w punktach 4—11 oraz 14 zwalnia wymienione tam czynności, będące treściowo obrotem dewizowym, od obowiązku uzyskiwania zezwolenia dewizowego. Poprzednio czynności te były objęte ogólnymi zezwoleniami dewizowymi. Obecnie nie jest to już ogólne zezwolenie dewizowe, ale tylko wyłączenie od potrzeby uzyskiwania zezwoleń dewizowych. Należą tu następujące grupy czynności:

- (pkt 4) udzielanie polskim przedstawicielstwom dyplomatycznym lub urzędowi konsularnym bądź osobom przez nie wskazanym pełnomocnictw do odbioru wartości dewizowych za granicą lub do sprzedaży znajdującego się tam mienia osób krajowych;³⁶

³¹ Poprzednio — § 6 pkt 1 rozp. Mln. Fin. z 15.IV.1952 r. w sprawie wykonania ustawy dewizowej (Dz. U. Nr 21, poz. 137 z dal. zmianami).

³² Poprzednio — § 5 rozp. cyt. w przyp. 31.

³³ Poprzednio — § 6 pkt 2 rozp. cyt. w przyp. 31 — tylko w odniesieniu do samego testowania.

³⁴ Poprzednio — § 26 i 27 rozp. cyt. wyżej w przyp. 31.

³⁵ Poprzednio — § 7 i 8 rozp. cyt. w przyp. 31.

³⁶ Poprzednio § 17 ust. 2 rozp. cyt. wyżej w przyp. 31 oraz § 25 i 26 zarz. Min. Fin. z dnia 23 czerwca 1973 r. w sprawie zezwolenia na niektóre czynności obrotu wartościami dewizowymi oraz granicznej kontroli dewizowej (Mon. Pol. Nr 29, poz. 184 z dal. zmianami).

- (pkt 5) sprzedaż w kraju osobom zagranicznym rzeczy lub świadczenie im usług za walutę polską, która pochodzi z legalnej wymiany;³⁷
- (pkt 6) świadczenie w kraju na rzecz osób zagranicznych przebywających za granicą usług nie związanych z handlem zagranicznym i z turystyką, ale z tym zastrzeżeniem, że zapłata ta następuje w walucie obcej przez bank dewizowy;³⁸ należeć tu będą m.in. usługi dla osób z zagranicy świadczone przez adwokatów wykonujących zawód indywidualnie;
- (pkt 7) przyjmowanie od osób zagranicznych darowizny wartości dewizowych, z wyjątkiem jednak darowizny waluty polskiej znajdującej się za granicą, gdyż nie może się ona tam legalnie znajdować;³⁹
- (pkt 8) zawieranie przez osoby krajowe będące jednostkami gospodarki uspołecznionej z osobami zagranicznymi w czasie ich pobytu w kraju (w Polsce) umów o pracę lub świadczenie usług za wynagrodzeniem w walucie polskiej przy zachowaniu warunków w tym przepisie wymienionych.⁴⁰ Zapłata należności z zagranicy przez bank dewizowy nie przesądza jeszcze o przyjęciu tej wpłaty na rachunek „A” lub „N” (§ 4 zarz. z 30.XI.1984 r.⁴⁰); w braku warunków do przyjęcia wpłaty na rachunek bankowy w walutach wymienialnych wypłata przekazu nastąpi w walucie polskiej po kursie bankowym;
- (pkt 9) wypłacanie w kraju (w Polsce) osobom zagranicznym należności z tytułu nagród, wygranych i innych należności wymienionych w tym przepisie;⁴¹
- (pkt 10) przyjmowanie w walucie polskiej należności za wyszczególnione w tym przepisie usługi przewozu osób na trasach zagranicznych;⁴²
- (pkt 11) przyjmowanie w walucie polskiej od osób krajowych fizycznych należności za przewóz przesyłek na trasach zagranicznych;⁴³
- (pkt 14) dokonywanie w kraju darowizny wartości dewizowych między członkami najbliższej rodziny, które to pojęcie zostało zdefiniowane w art. 8 pkt 4.⁴⁴

Przejęcie do regulacji ustawowej powyższych czynności wymienionych przedtem w przepisach wykonawczych jest z jednej strony technicznym przeciążeniem ustawy kazuistyką, z drugiej zaś strony ułatwia ono czytelność unormowań bez potrzeby poszukiwania ich w różnych aktach prawnych. Uproszczeniem jest także uznanie, że wymienione w art. 20 czynności nie wymagają zezwolenia dewizowego, i stąd przepis ten nie jest zezwoleniem dewizowym ogólnym.

C. Przedsiębiorstwa zagraniczne lub z udziałem kapitału zagranicznego

Ostatnie lata przyniosły nową formę gospodarczej działalności prywatnej bądź częściowo prywatnej. Są to przedsiębiorstwa zagraniczne, które uzyskują zezwolenie na działalność gospodarczą, wytwórczą lub usługową w Polsce, albo też spół-

³⁷ Poprzednio — § 36 rozp. cyt. w przyp. 31.

³⁸ Poprzednio — § 29 zarz. Min. Fin. cyt. wyżej w przyp. 36.

³⁹ Poprzednio — § 33 zarz. Min. Fin. cyt. w przyp. 36.

⁴⁰ Poprzednio — § 10 i § 11 zarz. Min. Fin. cyt. w przyp. 36.

⁴¹ Poprzednio — § 12, 13, 16 zarz. Min. Fin. cyt. w przyp. 36.

⁴² Poprzednio — § 49—55 zarz. Min. Fin. cyt. w przyp. 36.

⁴³ Poprzednio — § 57—63 zarz. Min. Fin. cyt. w przyp. 36.

⁴⁴ Poprzednio § 34 pkt 2 zarz. Min. Fin. cyt. w przyp. 36, z tą zmianą, że obowiązujący przepis pominał poprzednie darowizny dozwolone zwyczajowo, stosowane z okazji urodzenia dziecka lub zawarcia związku małżeńskiego.

ki polsko-zagraniczne lub przedsiębiorstwa z udziałem kapitału obcego, a więc o kapitale mieszanym. Rozwinięcie się ich działalności w kraju przypadało na okres kryzysu gospodarczego (i politycznego). Celem tych poczynań liberalizujących było ożywienie życia gospodarczego, zwiększenie podaży towarów i usług, a przede wszystkim zwiększenie napływu kapitału zagranicznego, zwłaszcza walut obcych. Przedsiębiorcom zagranicznym zaś chodzi o możliwość uzyskania w polskich warunkach stosunkowo łatwych dochodów. Przedsiębiorstwa te określają się samorzutnie mianem polonijno-zagranicznych.

Jest to nowy element w stosunkach gospodarczych w Polsce, który wymaga swoistej, odrębnej regulacji dewizowej. Osoby zagraniczne dokonujące inwestycji w Polsce muszą to czynić z przywiezionych czy przysłanych do kraju walut obcych, i to do czasu, kiedy zaczną dysponować na ten cel dochodami uzyskanymi z działalności w Polsce. Z drugiej strony muszą one mieć prawo do uzyskiwania i ewentualnego wywozu z Polski dochodów.

Prawo dewizowe traktuje ten dział stosunków dewizowych z osobami zagranicznymi ramowo, w jednym artykule (art. 19). Zawiera on nową konstrukcję ustawową. Umowy o tworzeniu przez osoby krajowe spółek lub przedsiębiorstw z udziałem kapitału obcego, a także działalność przedsiębiorstw zagranicznych (oddziałów, przedstawicielstw) wymagają zgody władz administracyjnych, wojewódzkich, a w pewnych wypadkach zgody Ministra Handlu Zagranicznego lub Ministra Finansów albo zgody obydwu ministrów.⁴⁵ Artykuł 19 ustala, że osoby krajowe mogą zawierać w powyższym przedmiocie umowy z osobami zagranicznymi za zgodą wymienionych w tym przepisie władz. Zgoda ta staje się więc zarazem zezwoleniem dewizowym już choćby z tej racji, że władzą udzielającą zezwolenia jest Minister Finansów.

Należy jednak zauważyć, że zgoda czy zezwolenie na prowadzenie przedsiębiorstw, na zawarcie umów wymienionych w tym przepisie (o tworzeniu spółek, o kooperacji) nie zwalnia od uzyskiwania zezwoleń dewizowych na czynności, których dokonanie bez zezwolenia dewizowego jest zabronione,⁴⁶ chyba że czynność ta byłaby objęta integralnie treścią zgody na zawarcie umowy spółki lub na prowadzenie przedsiębiorstwa bądź na kooperację finansową.

⁴⁵ Oto niektóre akty prawne dotyczące tworzenia i prowadzenia przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym:

- uchwała nr 24 Rady Ministrów z 7.II.1979 r. (Mon. Pol. Nr 4, poz. 36) o tworzeniu i działalności w kraju przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego;
- zarz. Min. Fin. z 18.VI.1979 r. w sprawie niektórych zasad gospodarki finansowej spółek z udziałem kapitału zagranicznego oraz zezwolenia na dokonywanie przez te spółki niektórych czynności obrotu wartościami dewizowymi (Mon. Pol. Nr 16, poz. 97);
- ustawa z 6.VII.1982 r. o zasadach prowadzenia na terytorium PRL działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne (Dz. U. Nr 19, poz. 146);
- rozp. Min. Handlu Zagr. z 12.VIII.1982 r. w sprawie szczegółowych zasad o trybie postępowania w sprawach nadawania, zmiany i cofania uprawnień do prowadzenia handlu zagranicznego (Dz. U. Nr 25, poz. 184).

Ponadto istnieją akty prawne zezwalające na prowadzenie handlu zagranicznego, a w szczególności:

- ustawa z 26.II.1982 r. o uprawnieniach do prowadzenia handlu zagranicznego (Dz. U. Nr 7, poz. 59);
- rozp. Min. Fin. z 13.II.1982 r. w sprawie zasad opodatkowania niektórych zagranicznych osób fizycznych i prawnych (Dz. U. Nr 6, poz. 46).

⁴⁶ Zarz. Min. Fin. z 12.XI.1983 r. w sprawie zezwolenia dewizowego dla przedsiębiorstw zagranicznych i przedsiębiorstw z udziałem zagranicznym (Mon. Pol. Nr 39, poz. 223),

— zarz. Prezesa NBP z dnia 12.XI.1983 r. (cyt. wyżej w przyp. 21). }

Tworzenie przedsiębiorstw o kapitale zagranicznym lub mieszanym jest ciągle jeszcze problemem przyszłości. W zakresie dewizowym jest i będzie on rozwiązywany przepisami szczegółowymi poza ustawą—Prawo dewizowe.

D. Zasady realizacji zobowiązań i wierzytelności w obrocie z zagranicą

Zasady i sposoby realizacji obrotu z zagranicą zostały sformułowane w rozdziale 3 ustawy—Prawo dewizowe. W okresie obowiązywania ustawy z r. 1952 były one zawarte w rozp. Min. Fin. z 15.IV.1952 r. w sprawie wykonania ustawy dewizowej.⁴⁷

W umowach z zagranicą należności (wierzytelności i zobowiązania) powinny być ustalane w walutach obcych (art. 21 ust. 2). Również w walutach obcych powinny być pobierane i dokonywane płatności, i to bez względu na to, czy płatności te wynikają z umów czy też z innych tytułów prawnych (art. 21 ust. 1).⁴⁸ Terminy płatności powinny być przestrzegane. Osoby krajowe obowiązane są pobierać należności z zagranicy (od zagranicy) w terminie wymagalności, a płatności na rzecz osób zagranicznych nie wolno dokonywać przed terminem płatności (art. 22 ust. 1 i 2).⁴⁹

Niedopuszczalna jest kompensata (potrącenie) wzajemnych należności w obrocie z zagranicą (art. 23 ust. 3).⁵⁰ Zarówno pobieranie należności od zagranicy jak i przekazywanie ich za granicę powinno następować tylko za pośrednictwem polskiego banku dewizowego (art. 23 ust. 1).⁵¹ Odmienne sposoby ustalania lub realizacji należności wymagają zezwolenia dewizowego.

Słusznie zasady powyższe zostały włączone do ustawy. Dla obrotu z zagranicą mają one, praktycznie rzecz biorąc, podstawowe znaczenie. Zmierzają do skutecznej realizacji celu, jakim jest kontrolowane powiększanie krajowej puli dewizowej.

W obrocie dewizowym stosuje się kursy walut obcych ustalane przez Prezesa NBP (art. 26). W sprawie tej nastąpiła od r. 1982 szczególnie istotna zmiana. Nie ma już od r. 1982 kursów zróżnicowanych (podstawowy, specjalny, podstawowy z dopłatą). Istnieje tylko jeden kurs bankowy. Obowiązuje on i może obowiązywać tylko w kraju stosownie do charakteru waluty polskiej jako wewnętrzno-krajowej.

Szczególne znaczenie mają artykuły 24 i 25 prawa dewizowego. Wprowadzają one bowiem częściowo odmienną, a w każdym razie jaśniejszą, wyraźniejszą regulację w porównaniu z poprzednio istniejącymi przepisami.

Osoby krajowe nie będące osobami fizycznymi (jednostki organizacyjne) obowiązane są po otrzymaniu zawiadomienia o nadejściu przekazu lub przelewu z zagranicy odprzedać bankowi dewizowemu waluty obce po kursie bankowym (art. 24).⁵² Natomiast osoby fizyczne, adresaci przekazów bankowych i pocztowych mogą wpłacać przekazane im waluty obce wymienne na rachunek bankowy w walutach wymiennych „A”, chyba że odbiorca nie jest uprawniony z jakiegoś powodu do dokonania wpłaty na rachunek walutowy „A”¹⁸; wówczas wypłata przekazu

⁴⁷ Dz. U. z 1952 r. Nr 21, poz. 137 z późniejszymi zmianami.

⁴⁸ Poprzednio § 10 rozp. (cyt. wyżej w przyp. 47).

⁴⁹ Poprzednio § 13 rozp. (cyt. wyżej w przyp. 47).

⁵⁰ Poprzednio § 12 ust. 2 rozp. (cyt. w przyp. 47).

⁵¹ Poprzednio § 12 ust. 1 rozp. (cyt. w przyp. 47).

⁵² Odnosi się to także do zespołów adwokackich, gdyż adresatem przekazu, wierzycielem jest zespół adwokacki, a nie poszczególny adwokat.

następuje w walucie polskiej po obowiązującym kursie bankowym. Na rachunki „A” ani na rachunki „N” nie mogą być wpłacane zagraniczne emerytury, renty i świadczenia o charakterze rentowym (alimentacyjne).

Przepis § 4 zarządzenia z dnia 30.XI.1984 r.¹⁸ — co jest nowością — nie pozwala na wpłacanie na rachunki „A” lub „N” walut otrzymanych z zagranicy z tytułu prowadzonej w kraju działalności zarobkowej, chyba że adresat ma zezwolenie dewizowe na dokonanie takiej wpłaty. W braku takiego zezwolenia przekaz z zagranicy będzie wypłacony w walucie polskiej po kursie bankowym.

VIII. Reglamentacja obrotu mieniem z zagranicą oraz z osobami zagranicznymi (reglamentacja paradewizowa)

Rozdział 4 prawa dewizowego przejął instytucje ukształtowane za czasów obowiązywania ustawy z r. 1952. Prawo dewizowe nakłada więc w art. 27 na osoby krajowe obowiązek zgłaszania w Narodowym Banku Polskim faktu posiadania mienia znajdującego się za granicą oraz jego utraty (§ 1), a na osoby zagraniczne — także obowiązek zgłaszania ich mienia znajdującego się w kraju (§ 2). Jeśli mienie osoby zagranicznej znajduje się w Polsce w zarządzie lub posiadaniu innej osoby (krajowej lub zagranicznej), powyższy obowiązek zgłaszania ciąży na tej ostatniej.

Przepis art. 27 jest ramowy, a wynikające z niego obowiązki zostały szczegółowo sprecyzowane w rozp. Rady Ministrów z dnia 24.II.1984 r. w sprawie zgłaszania mienia.⁵³ Przepisy tego rozporządzenia ograniczyły obowiązek zgłaszania mienia osób krajowych do pewnych kategorii tego mienia oraz powyżej pewnych granic kwotowych jego wartości. I tak, zgłoszeniu podlegają wkłady na rachunkach bankowych za granicą oraz posiadane tam papiery wartościowe, jeśli ich równowartość przekracza 100.000 zł. Złoto i platyna podlegają zgłoszeniu, jeśli ich ilość jako wartości dewizowej przekracza 1/4 kg czystego kruszcu. Inne składniki majątkowe (przedsiębiorstwa, nieruchomości, gospodarstwa, spadki) podlegają zgłoszeniu bez względu na ich wartość. Osoby zagraniczne bądź działające za nich posiadacze lub zarządcy ich mienia obowiązani są zgłosić przedsiębiorstwa, gospodarstwa, nieruchomości, spadki i zapisy, znajdujące się w Polsce. Zgłoszenia należy dokonać w ciągu 30 dni od nabycia mienia, na formularzach w NBP. Zgłoszeniu podlega także utrata z jakichkolwiek przyczyn zgłoszonego mienia.

Poza powyższym obowiązkiem zgłaszania mienia, przejętym z ustawy z r. 1952, omawiany rozdział prawa dewizowego zawiera przepisy o reglamentacji majątkowej niedewizowej, będące nowością w ustawodawstwie dewizowym. Są to przepisy art. 29, 30, 31 i 32. Ich wprowadzenie do ustawy było przedmiotem kontrowersji i dyskusji w toku prac ustawodawczych. Obecny tekst jest wynikiem pewnego kompromisu.

W myśl art. 29 zawarcie w obrocie z zagranicą umowy o wzajemnych nieodpłatnych świadczeniach usług lub rzeczy, nie będących wartościami dewizowymi, jest dopuszczalne tylko za zezwoleniem dewizowym. Nie wymaga takiego zezwolenia umowa, która została zawarta w obrocie niegospodarczym⁵⁴ albo jeżeli jest

⁵³ Zwrot „w obrocie gospodarczym” został dodany do projektu przepisu w trakcie prac komisji sejmowej. Zwrot ten stanowi istotne ograniczenie zakresu reglamentacji przewidzianej w przepisie. W braku tego ograniczenia zakresu przepis mógłby być stosowany np. do wzajemnych zaproszeń, do podarunków rodzinnych, koleżeńskich, sportowych itp.

Istniejące w projekcie ustawy ograniczenie przez użycie określenia „zwyczajowo przy-

ona zwyczajowo przyjęta. Określenie „zwyczajowo przyjęta” nie jest ostre, może w praktyce nasuwać wątpliwości. U podstaw tej grupy reglamentacji leży potrzeba kontroli, sprawdzenia, czy wymieniane świadczenia wzajemne są w przybliżeniu równowartościowe i czy nie kryją innych transakcji.

Dalszą reglamentacją objęte zostały darowizny rzeczy nie będących wartościami dewizowymi na rzecz osób krajowych, jeżeli pochodzą od osób zagranicznych, które mają w chwili darowizny siedzibę lub miejsce pobytu w kraju (art. 30). Złagodzeniem tego uniermowienia jest zwolnienie od potrzeby uzyskiwania zezwolenia dewizowego w wypadkach darowizn na rzecz krajowych osób fizycznych, jeżeli wartość przedmiotu darowizny nie przekracza wartości wolnej od podatku od darowizn.⁵⁴ W wypadkach reglamentowanych przepisem art. 30 starania o uzyskanie zezwolenia dewizowego mogą się okazać przewlekłe. Istota tej reglamentacji sprowadza się bowiem do potrzeby sprawdzenia, czy mamy do czynienia rzeczywiście z darowizną rzeczy. Świadczenie mające być rzekomo darowizną może być bowiem w rzeczywistości ukrytym ekwiwalentem za świadczenie wzajemne, i to o nierównej wartości. Przepis dotyczy darowizny rzeczy nie będących wartościami dewizowymi, gdyż darowizna wartości dewizowych od osoby zagranicznej na rzecz osoby krajowej nie wymaga zezwolenia dewizowego (art. 20 pkt 7).

Zezwolenia dewizowego wymaga również nieodpłatne rozporządzenie przez osoby krajowe mieniem nie stanowiącym wartości dewizowych a posiadany za granicą (art. 31) — z wyjątkiem rozporządzania mieniem wywiezionym przy zachowaniu przepisów celnych.⁵⁵

Wreszcie szczególnie istotne znaczenie, zwłaszcza dla adwokatów, ma art. 32. Zezwolenia dewizowego wymaga udzielenie zlecenia lub pełnomocnictwa do odbioru za granicą mienia nie stanowiącego wartości dewizowych. Zezwolenia dewizowego wymaga również udzielenie pełnomocnictwa do uzyskania stwierdzenia nabycia spadku otwartego za granicą. Zezwolenia takiego nie wymaga natomiast udzielenie pełnomocnictwa polskiemu przedstawicielstwu dyplomatycznemu albo urzędowi konsularnemu, przy czym urząd ten może wskazać za granicą adwokata, którego ustanawia się pełnomocnikiem do przedsięwzięcia czynności łączących się ze stwierdzeniem nabycia spadku za granicą lub z odbiorem spadku. W konsekwencji tych uregulowań adwokat w Polsce nie może przyjąć pełnomocnictwa do przedsięwzięcia czynności wiążących się ze stwierdzeniem nabycia spadku za granicą, nawet w takiej formie, że adwokat w Polsce udzieliłby zlecenia adwokatowi za granicą. Czynności te mogłyby być podjęte tylko po uprzednim uzyskaniu zezwolenia dewizowego.

Osoby krajowe przeciwstawiają się niejednokrotnie udzieleniu pełnomocnictw konsulatowi polskiemu lub wskazanym przez konsulat miejscowym adwokatom, starając się obejść przytoczone przepisy. W rzeczywistości jednak przestrzeganie omawianego przepisu jest dla osoby krajowej korzystne. Uzyskanie bowiem masy spadkowej tą drogą, jej spieniężenie i przekazanie do kraju w walutach obcych na konto spadkobiercy umożliwia mu dysponowanie walutami obcymi, a ponadto—

jęte” pozostało w treści przepisu. Wskutek jednak ograniczenia zakresu reglamentacji do obrotów gospodarczych stało się ono w dużej mierze bezprzedmiotowe.

⁵⁴ W myśl przepisów ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz. U. Nr 45, poz. 207).

⁵⁵ Przez rzeczy wywiezione z zachowaniem przepisów celnych rozumieć należy rzeczy zgłoszone do odprawy celnej i wywiezione w drodze odprawy celnej ostatecznej bądź po uiszczeniu cła, bądź po stwierdzeniu, że wywóz danej rzeczy nie podlega ocenie.

co jest szczególnie istotne — zwalnia go od potrzeby płacenia podatku od spadku.⁵⁶ Adwokat w Polsce może co najwyżej prowadzić korespondencję z konsulem polskim lub wyznaczonym przez konsulata adwokatem i w ten sposób współdziałać w załatwieniu sprawy.

Decyzje podejmowane w sprawach wymienionych w art. 29 i 30 podlegają zażaleniu do Naczelnego Sądu Administracyjnego (art. 42).

Materia objęta omówionymi przepisami prawa dewizowego nie ma charakteru reglamentacji dewizowej. Zmierzają one dalekosiędnie do zabezpieczenia pośrednio interesów dewizowych kraju w razie spieniężenia rzeczy posiadanych za granicą. Wprowadzenie do prawa dewizowego tego rodzaju reglamentacji majątkowej, co najwyżej paradewizowej, jest kontrowersyjne.

IX. Zezwolenia dewizowe

Institucja zezwoleń dewizowych pozostała nadal i musiała zostać integralną częścią reglamentacji dewizowej, skoro obrót dewizowy jest objęty ogólnym zakazem, a zwolnienia od tego zakazu następują bądź w drodze wyłączeń ustawowych (art. 20), bądź w drodze zezwoleń dewizowych. Kwestie wiążące się z zezwoleniami dewizowymi normuje rozdział 5 zatytułowany „Właściwość organów w sprawach dewizowych”.

W porównaniu z ustawą z r. 1952 nastąpiły w tej kwestii pewne zmiany.

Zezwolenia dewizowe mogą być albo ogólne, przewidziane dla ogółu lub dla określonego kręgu osób, albo indywidualne (art. 33). Sformułowanie przepisu wskazuje, że różnica pomiędzy zezwoleniami dewizowymi obu grup oparta jest na przesłankach podmiotowych, komu zezwolenie zostaje wydane.

Kompetencja do wydawania zezwoleń ogólnych jest podzielona między Ministra Finansów i Ministra Handlu Zagranicznego; ten ostatni wydaje zezwolenia dewizowe w zakresie handlu zagranicznego i usług. Mimo wyraźnego określenia kompetencji Ministra Handlu Zagranicznego prawo dewizowe wyłącza w art. 34 ust. 2 część zezwoleń dewizowych wiążących się z obrotem z zagranicą (co prawda nie ściśle handlowym lub z osobami zagranicznymi) i powierza wydawanie zezwoleń w tym zakresie Ministrowi Finansów.

Zezwoleń indywidualnych udziela Narodowy Bank Polski, kierując się wytycznymi ustalonymi przez Ministra Finansów. Narodowy Bank Polski udziela zezwoleń indywidualnych w zakresie, który należy do właściwości Ministra Finansów. Bank ten udziela także zezwoleń w sprawach dotyczących rozporządzania mieniem posiadany za granicą oraz zezwoleń na czynności dotyczące nowo wprowadzonych ograniczeń w art. 29 (wzajemne nieodpłatne świadczenia rzeczy lub usług z zagranicą), w art. 30 (przyjmowanie przez osoby krajowe darowizn od przebywających w kraju osób zagranicznych) i w art. 32 (udzielanie pełnomocnictw do odbioru za granicą mienia lub do uzyskania stwierdzenia nabycia spadku). Można się ubiegać o zezwolenie dewizowe dla każdej objętej zakazem czynności.

Decyzje Narodowego Banku Polskiego dotyczące zezwoleń dewizowych (ściślej: w razie odmowy udzielenia zezwolenia) mogą być zaskarżane do wyższej instancji bankowej lub do Ministra Finansów. Prawo dewizowe nie zawiera przepisu analogicznego do art. 10 ust. 2 ustawy z r. 1952, że decyzja odmowna nie wymaga uzasadnienia, co eliminowało możliwość wnoszenia odwołań. Obecnie sytuacja pod

⁵⁶ Artykuł 4 ust. 1 pkt 6 ustawy cyt. w przyp. 54.

tym względem uległa zmianie, gdyż decyzje odmowne powinny być uzasadniane i podlegają zaskarżeniu w normalnym trybie instancyjnym.⁵⁷

Zezwoleń dewizowych indywidualnych udziela także w zakresie swojej właściwości Minister Handlu Zagranicznego, ale tylko w odniesieniu do spraw ustalonych przez Ministra Finansów w porozumieniu z Ministrem Handlu Zagranicznego (art. 34 ust. 3 pkt 2). Z przedstawionych unormowań wynika, że dominującą jest kompetencja Ministra Finansów, który reprezentuje pełnię władzy dewizowej.

W myśl art. 45 pozostały w mocy zezwolenia dewizowe udzielone na podstawie ustawy z r. 1952. Odnosi się to zarówno do zezwoleń ogólnych jak i zezwoleń indywidualnych.

Jednocześnie wraz z wejściem w życie prawa dewizowego weszło w życie zarządzenie Ministra Finansów z dnia 10 marca 1984 r. w sprawie zezwolenia na niektóre czynności obrotu dewizowego,⁵⁸ które uchylilo zarządzenie Ministra Finansów z dnia 23 czerwca 1973 r. w sprawie zezwoleń na niektóre czynności obrotu wartościami dewizowymi oraz granicznej kontroli dewizowej.⁵⁹ Zarówno zarządzenie poprzednie, jak i nowo obowiązujące jest swego rodzaju kodeksem zezwoleń dewizowych. Obowiązujące obecnie zarządzenie w 7 rozdziałach i 64 paragrafach grupuje i specyfikuje zezwolenia dotyczące — wedle dotychczasowych obserwacji — najbardziej typowych dla całokształtu życia gospodarczego, stosunków z zagranicą, dla komunikacji, podróży i transportu, dla dzierżawy i najmu nieruchomości, lokali oraz dla wymiany walut. Większość zezwoleń z poprzedniego zarządzenia została przejęta przez nowy akt prawny. Są jednak zezwolenia nowe lub zmienione, mające charakter liberalizujący.⁶⁰

W mocy pozostała jednak duża część poprzednio wydanych zezwoleń dewizowych. Należą tu przepisy o prowadzeniu rachunków bankowych w walutach wymiennalnych, w walutach państw socjalistycznych, a także w walucie polskiej dla osób zagranicznych. Przepisy te były zawarte bądź w zarządzeniach Ministra Finansów będących zezwoleniami dewizowymi ogólnymi, bądź w zarządzeniach Prezesa Narodowego Banku Polskiego, opartych na jego uprawnieniach do wydawania zezwoleń dewizowych. Większość aktów prawnych dotyczących rachunków bankowych pozostała w mocy. W miejsce rachunku „A” wprowadzono dwa typy rachunków „A” i „N”, wyżej już omówione. Przytoczone zarządzenie Ministra Finansów i Prezesa Narodowego Banku Polskiego z 30.XI.1984 r.¹⁸ uchylilo obowiązujące jeszcze częściowo ograniczenia z okresu stanu wojennego w dysponowaniu środkami dewizowymi zgromadzonymi na rachunkach bankowych w walutach wymiennalnych.⁶¹

Jest to odpowiedź na budzące po ogłoszeniu prawa dewizowego obawy, co się stanie z rachunkami walutowymi.

Warto również wspomnieć, że pozostało w mocy także zarządzenie Ministra Finansów z dnia 23 sierpnia 1974 r. w sprawie zezwoleń dla zespołów adwokackich,

⁵⁷ Stosuje się odpowiednio i analogicznie art. 127 i nast. k.p.a.

⁵⁸ Mon. Pol. Nr 7, poz. 52.

⁵⁹ Mon. Pol. z 1973 r. Nr 29, poz. 184 z dalszymi zmianami.

⁶⁰ Na przykład zezwoleniem nowym jest zezwolenie dla P.P. Desa na skup lub przyjmowanie w komis monety złotych bitych po 1850 r., jeżeli mają charakter numizmatów (§ 12, pkt 2).

⁶¹ Obecnie otwarcie nowych typów rachunków bankowych, także walutowych, następuje na podstawie decyzji Prezesa Narodowego Banku Polskiego w myśl przepisów o prawie bankowym (Dz. U. Nr 7, poz. 56), a nie z powołaniem się na prawo dewizowe.

adwokatów i Naczelnej Rady Adwokackiej na niektóre czynności obrotu wartościami dewizowymi.⁶²

X. Kontrola dewizowa

Rozdział 6 prawa dewizowego, noszący taki właśnie tytuł, określa ramowo kompetencje wymienionych w nim władz i organów do przeprowadzania kontroli dewizowej w odniesieniu do wszystkich podmiotów obrotu dewizowego w różnych sytuacjach, tj. zarówno w kraju przy przekraczaniu granicy, jak i w okresie pobytu za granicą.

Zasadniczą kontrolę dewizową wykonują Minister Finansów i Prezes Narodowego Banku Polskiego przez podległe organy specjalistyczne. W mocy pozostała instytucja głównego komisarza dewizowego i komisarzy dewizowych.

Graniczną kontrolę dewizową wykonują organy administracji celnej oraz organy Wojsk Ochrony Pogranicza. Zasady i tryb kontroli granicznej określa szczegółowo rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 lutego 1984 r. w sprawie zasad i trybu granicznej i pocztowej kontroli dewizowej.⁶³

Kontrola dewizowa w zakresie handlu zagranicznego i usług z tym handlem związanych, podlegająca kompetencji Ministra Handlu Zagranicznego, została szczegółowo unormowana w rozporządzeniu z dnia 8 marca 1984 r.⁶⁴

Odnotować wreszcie należy — pośrednio tylko związany z innego rodzaju kontrolą — artykuł 42 prawa dewizowego, który stanowi, że decyzje w wymienionych w nim sprawach (z art. 4 pkt 1, art. 13, art. 29, art. 30 i art. 40 § 2) podlegają zaskarżeniu do Naczelnego Sądu Administracyjnego. Z przepisu tego wynikałoby *a contrario*, że decyzje w innych sprawach, w szczególności co do zezwoleń dewizowych, nie podlegają takiemu zaskarżeniu. Praktyka i orzecznictwo z nią związane pozwolą dopiero w przyszłości na rozgraniczenie decyzji w sprawach dewizowych, które podlegają lub nie podlegają zaskarżeniu do Naczelnego Sądu Administracyjnego, i to nie tylko na podstawie art. 42 prawa dewizowego, ale także na podstawie przepisów k.p.a. i przepisów o Naczelnym Sądzie Administracyjnym. Nie mogą podlegać zaskarżeniu sprawy dotyczące udzielania indywidualnych zezwoleń dewizowych, bo decyzje w tym względzie są oparte na uznaniu, na swobodnej ocenie okoliczności i interesu dewizowego państwa.

XI. Wnioski natury ogólnej

Zasadniczym, merytorycznym zadaniem prawa dewizowego jest zapewnienie większej efektywności w uregulowaniu spraw dewizowych w zakresie dbałości o to, by korzystnie wpływało to na kształtowanie bilansu płatniczego państwa. To podstawowe zadanie prawa dewizowego powoduje z konieczności rozszerzenie jego treściowego zakresu nawet na czynności nie będące obrotem dewizowym, a także na zwiększenie jego restryktywności.

⁶² Mon. Pol. Nr 30, poz. 182.

⁶³ Dz. U. Nr 15, poz. 71.

⁶⁴ Różp. Min. Handlu Zagranicznego z dnia 8 marca 1984 r. w sprawie szczegółowego zakresu i sposobu przeprowadzenia kontroli dewizowej w zakresie handlu zagranicznego i usług związanych z tym handlem oraz uprawnień pracowników wykonujących kontrolę i obowiązków kontrolowanych jednostek (Dz. U. Nr 15, poz. 72).

Równocześnie jednak prawo dewizowe w sposób bardziej jasny i częściowo szerszy normuje wyłączenie poszczególnych czynności lub ich grup z reglamentacji dewizowej. Przy większej restryktywności zwiększone zostały jednocześnie wyłączenia z niej.

Zwiększone też zostało zabezpieczenie praw podmiotów obrotu dewizowego przez zapewnienie im możliwości korzystania z kontroli instancyjnej.

Wreszcie cechą konstruktywną nowej ustawy, a zarazem jej cechą dodatnią, jest wchłonięcie unormowań zawartych dotychczas w wielu przepisach wykonawczych. Zwiększa to czytelność i komunikatywność prawa dewizowego w stosunku do osób nie mających do czynienia na co dzień z tą dziedziną prawa.

PRZEBIEG I ZNACZENIE PEWNEGO PROCESU SĄDOWEGO

Nawiązując do zapowiedzi podanej w nrze 11 „Palestry” z ub. roku (w dziale: *Prasa o adwokaturze*), zamieszczamy niżej teksty dokumentów publicznych związanych ze sprawą skargi Ministra Sprawiedliwości o uchylenie przez Sąd Najwyższy uchwalonych na Krajowym Zjeździe Adwokatury w dniach 1—3 października 1983 r. regulaminów i innych aktów.

Rozpatrzenie skargi nastąpiło w dniu 17 października 1984 r., a ustne ogłoszenie wyroków ze skróconym uzasadnieniem miało miejsce w dniu 20 października 1984 r. w siedzibie Sądu Najwyższego.

Na dokumentację procesową omawianej sprawy składają się:

- A. skarga Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 czerwca 1984 r. L.dz. O.III.810/82/84, wniesiona do Sądu Najwyższego w trybie art. 14 ust. 1 prawa o adwokaturze;
- B. odpowiedź na skargę Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 9 września 1984 r., przedstawioną Sądowi Najwyższemu przez dwóch pełnomocników procesowych NRA: adw. Zbigniewa Dykę z Izby krakowskiej i adw. dra Zdzisława Krzemińskiego z Izby warszawskiej;
- C. sześć sentencji wyroków Sądu Najwyższego Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 20 października 1984 r. sygn. akt: I PA 9/84, I PA 12/84, I PA 13/84, I PA 14/84, I PA 15/84, I PA 16/84.